

AKCENTUACIJA U NOVOM PRAVOPISU ALEKSANDRA BELIĆA

Bratoljub Klaić

(Svršetak)

Kao značajnu dubletu među dvosložnim imenicama muškog roda valja za-
bilježiti akc. jãmac i jámac (jẽmac i jẽmac), dok je dosad u rječnicima bilježen
samo prvi akcent, premda je Budmani u ARj. upozorio na mogućnost dugog
uzlaznog akcenta u ovoj riječi: „... ovako je po Vukovu rječniku; ali može
biti da tako nije svagdje: kod istarskijeh je čakavaca akc. jãmãc jãmãcã.
D. Nemanić. čak. kroat. stud. 26; prema tome bi moglo biti gdjegdje i kod
štokavaca jámac jámca, pa u voc. jãmče, jãmci, u gen. pl. jãmãcã.“ Održi-
te dublete, koju Belić iznosi prvi put, opažaju se i kod glagola, no nedo-
sljedno. Dok pod slovom Z imamo samo zãjãmčiti = zãjẽmčiti, pod slovom U
dolazi ùjamčiti = ùjẽmčiti, a pod ovim drugim oblikom stoji ùjãmčiti = ùjãmčiti.
Kod pòdjãmčiti ima samo = pòdjẽmčiti, a oblika s duljinom na drugom slogu
uopće ne bilježi. Samostalan glagol dolazi kao jãmčiti, jãmčiti i jẽmčiti, jẽm-
čiti, ali glagolske su im imenice samo jãmčẽnje i jẽmčẽnje (a trebalo bi biti
i jãmčẽnje i jẽmčẽnje).

Od višesložnih imenica muškog roda spomenut ćemo samo riječi kao
inòvjérac, jednovjérac, novóvérac (ijekavski samo: novòvjerac), pravovjérac,
koje sve imaju dublete: inòvjerac, jednovjerac, novòverac. Iz ovoga nikako ne
može biti jasno, zašto je onda samo: istòvjerac, krivòvjerac, praznovjerac,
odnosno samo: starovjérac. Slično je i s njihovim pridjevima: inòvjèran i
inòvjèran, pravòvjèran i pravòvjèran, ali samo jednovjèran, staròvjèran, odnosno
samo prãznovjèran.

Ima u Belića i nekoliko imenica m. r. s dva akcenta i nekoliko s ne-
prenesenim akcentom. Prve su pŕvobrãtučed (Vuk i drugi), pŕvomũčenik (tako
i Benešić; u RK prvomũčenik), trẽcebrãtučed (BIRj.), prãpočetãk (koju Belić
bilježi i: prã-početãk i prãpočetãk,) a druge su: jugoistok (pridj.: jugoistočni)
pored jugoistok, jugo-istok i jugo-istok (isto i pridjevi), jugozãpad i jugozãpad
(pridj. jugozãpadni, jugozãpadni) pored jugo-zãpad i jugo-zãpad (isto i pri-
djevi), sjeveroistok (pridj. sjeveroistočni) pored sjeveroistok, sjẽvero-istok i
sjevero-istok (isto i pridjevi), sjeverozãpad i sjeverozãpad (pridj. sjeverozã-
padni, sjeverozãpadni), pored sjẽvero-zãpad, sjẽvero-zãpad (isto i pridjevi).
U ARj. je u svezi s riječju jũg izvršeno prenošenje i stoji: jugoistočan, jugo-
istočnjãk, jugoistok, pa jugozãpad, jugozãpadan, jugozãpadnjãk, a tako imaju
i BIRj. i Benešić, pa i RK (zapravo je u njega ovako: jũgozãpad, jugozãpad;
jũgozãpadni, jugozãpadni, pa jũgoistok, jugoistok, jũgoistočni, jugoistočni.
U svezi s riječju sjẽvër imamo u BIRj.: sjẽvero-istočni, sjẽvero-istok; sjẽvero-
zãpad, sjẽvero-zãpadni, u RK: severoistok, severoistočni; severozãpad, seve-

rozàpadnī, a u Benešića: sjèveroistočni, sjèveroistok; sjèverozàpad, sjèverozàpadnī.

Nepreneseni akcent bilježi Belić i u riječi poljoprivrednik (poljoprivreda, poljoprivredni) prema pòljoprivrednik (pòljoprivreda, pòljoprivredni) u Benešića i prema prenesenom poljoprivredni u Zoološkoj terminologiji (Beograd, 1932). Slično je i samoöpravni, ali tu ima i dubletu samòpravni.

Od imenica ženskog roda ima Belić na pr. gāće s pravilnim gen. gācā, ali nije jasno, zašto imenicu hlāče donosi samo u nominativu. Isto tako nije jasno, zašto je imenica āga na svom mjestu u rječniku zabilježena tako, a uz prezime Čengić dolazi āga (Čēngić-āga). Nadalje, za neke od ovih imenica znamo, da mijenjaju akc. u nekim padežima (na pr. nōga, dat. nōzi [kod Belića i nōzi], ak. nōgu, pl. nōge), ali Belić tih promjena nema kod svih takvih imenica (čōha, vājda). Tako se mijenja akcent i imenicama s dugim uzlaznim akcentom (glāva, dat. glāvi [u Belića samo glāvi, ali rūci i rūci], ak. glāvu, pl. glāve). Belić među tim imenicama bilježi i jednu novu, naime uz imenicu rijēka donosi akuz. s dubletom rijeku i rijēku, a pl. rijeke (ek. rēku i rēku, pl. rēke), koji akcenti dosad nisu zabilježeni u priručnicima. Uz imenicu svínja ne donosi naprotiv dat. pl. svínjama (nema ni brādama, glāvama, glāvunjama, grānama, övcama, slūgama, stjēnama, strānama, strēlama, kako bilježi Daničić; ima jedino rükama).

Od trosložnih imenica ne bilježi akcenta za gen. pl. kod imenice lõpata (lõpata), a ima ga na pr. uz ljēšica (ljēšicā). Kod imenica kao daljina bilježi za ak. dubletu dāljinu (pored daljinu) i plural dāljinu (pored daljine). Ni tu nije dosljedan, jer na pr. uz riječ tančina ne bilježi nikakvih promjena (pa ni gen. pl. tančinā), a prilog od te riječi donosi s akc. utančine, premda je, mislimo, akc. ütānčine, kako nam ga je priopćio književnik Stanko Šimić, Hercegovac, bolji. Od imenica kōljevka, pōljevka i pōpijevka ne bilježi genitiva množine (kōljevākā, pōljevākā, pōpjevākā), a tu se uslijed umetanja nepostojanog *a* razdvaja suglasnički skup, koji je izazivao duljenje jata. (Isto tako ni u muškom rodu ne pokraćuje jata u primjerima pōdgrijevci, pōgrijevci i drugima, na pr. òsijeveci, koje riječi kod Boranića inaju pravilno gen. pl. pōdgrevākā, pōgrevākā, òsjevākā.)

U i-deklinaciji nije zabilježen lok. sg. imenice smřt. Istina, Daničić za taj tip imenica veli, da ne mijenja akcenta, ali Rešetar je (Betonung, 104) za Dubrovnik zabilježio akc. smřti u tom padežu. Dopuštajući međutim akc. lok. smřti i smřti, Rešetar odlučno zastupa gen. pl. smřti, kojega Belić također ne bilježi.

Ne bilježi ni lokativa křvi, laži, sòli (ovoj imenici ne bilježi ni jednog akcenta za plural, a koliko su oni potrebni na pr. u kemiji: sòli, sòli, sòlima), imenici pēc ne bilježi plurala; lokativa pa ni drugih padeža, osim gen. sg., nema nadalje uz lāst, pēst, skřb (nema ni gen. sg.), slūz, strāst (ima gen. i instr. sg.), vijest (ima gen. sg., ekav. vēst uopće nema), vlās (ima gen. sg.)

ali uz m^{ast} i v^{last} ima na pr. sve problematične akcente). Uz imenicu Cv^{eti} (Cvijeti) nema nijednog padeža (gen. Cv^{eti}, dat. Cv^{etima}, odn. Cvij^{eti}, Cvij^{etima}). Među imenicama i-deklinacije uzalud ćemo tražiti akc. imenice književn^{ost}, koja se govori i književn^{ost}, pa predstavlja velik ortoepski problem (ako se možemo domišljati prema akc. učevn^{ost}, kod koje su riječi uvjeti isti, i Belić je za akc. književn^{ost}), a među imenicama muškoga roda zjapi praznina za akc. često upotrebljavane imenice *omladinac*, koju Benešić bilježi s akc. òmladinac (fem. òmladinka), a RK omladinac (fem. nema, ali ga ima Belić: omladinka, prema čemu je i on očito za akc. omladinac, ali nam to nije napisao).

I kod imenica srednjega roda opazit će štošta pomni čitalac Belićeva pravopisnog rječnika. Tako na pr. uz imenicu kl^{upko} nema akc. za nom. i dat. pl. (kl^{upka}, kl^{upcima}, ARj.), imenice p^{uce} i s^{rce} zabilježene su s gen. pl. put^{aca}, srd^{aca}, (u Dan. je p^{utaca}, s^{rđaca}), uz imenicu b^{edro} zabilježen je samo nom. pl. b^{edra}, a gen. pl. (b^{edara}) nema. Isto je tako i uz r^{ebro} samo nom. pl. r^{ebra}, a koliko se često čuje nepravilan gen. reb^{ara}! (U Daničića r^{ebar}.) Uz s^{edlo} ne piše Belić ništa, a barem je o toj riječi Daničić napisao ovo: „Za s^{edlo} stoji u rečn. V. S. Karadžića da u ovom padežu ima sed^{ala}, ali mislim da to neće biti ako u 1-om pad. mn. ima s^{edla}, kao što u rečniku stoji“ (Srpski akcenti, 63). Uz imenicu t^{ijelo} zabilježena je množina t^{ijela} i t^{jelosa}, no uz t^{elo} imamo i gen. pl. tel^{esa}, kojega uz t^{ijelo} nema (usput napominjemo, da Belić piše T^{jelovo} prema Boranićevu T^{ijelovo}). Imenice sl^{jeme} i t^{jeme} zabilježene su bez plurala, dok uz ime dolaze svi oblici. Genitiv pl. nije zabilježen uz riječi kol^{jeno}, gov^{edo}, pov^{jesimo}, leđ^{asca} (kol^{jena}, gov^{eda}, pov^{jesama}, leđ^{asca}).

Kod glagolskih je imenica Belić dobro razlikovao na pr. p^{ecenje} (radnja) i pe^{cenje} (ono, što je ispečeno), pa im^{anje} (glag. imenica od imati, posjedovanje) i im^{anje} (imovina) i sl., ali ne uvijek. Tako na pr. ne razlikuje č^{uvenje} (čulo sluha) i č^{uvanje} (na pr. poznavati po č^{uvenju}), kako razlikuje Benešić, kr^{štenje} (akt, kojim se krsti) i kr^{štenje} (sakrament krsta), pa r^{odenje} (donošenje ploda; od glagola r^{odjeti} r^{odim}; u mom selu na pr. govore: D^{at} će B^{og}, r^{odet} će z^{ob}) i r^{odenje} (porod; od r^{oditi} r^{odim}). Razlika je i između slij^{epljenje} (osljepljivanje) i sljepl^{jenje} (prema lij^{epiti}), a i ekavsko sl^{edenje} (od sl^{editi}, slij^{editi} - ići za nekim) nije isto što u oba govora sled^{jenje} (od sl^{editi}). U rječniku ima nadalje kr^{unjenje} (od kr^{uniti}, na pr. kuk^{uruz}), ali nema kr^{unjenje} (od kr^{uniti}, kr^{unisati}), a isto tako ima kr^{ocenje} (od kr^{otiti}), a nema kr^{ocenje} (od kr^{ociti}), no ovo posljednje ne spada u akcentologiju, pa se ne ćemo na tome zadržavati. Među glagolskim imenicama ne nalazimo nadalje riječi *poštovanje*, a moguća su kod nje tri akcenta: p^{ostovanje}, p^{ostovanje} i p^{ostovanje}. Isto tako nema ni riječi *putovanje*, a i kod nje su mogući akcenti put^{ovanje} i put^{ovanje}, kako je pokazao Dalibor Brozović u svom članku „Bilješka o akcenatskim pseudodubletama“ (*Jezik*, 3). Nema ni gla-

gola putovati, pa ni otputovati, proputovati, a oni svojim participima (putovao, otputovao, pröputovao, pröputovän) nisu ništa manje zanimljivi od na pr. glagola kolèbati, koji se donosi u svim akcentološki interesantnim oblicima.

Nije međutim sve u tom Pravopisu tako negativno, iako smo iznijeli vrlo malen dio od onoga, o čemu bi još trebalo pisati (još mnogo, mnogo o imenicama, pa o pridjevima, o zamjenicama, brojevima, glagolima i t. d.). Knjiga izvan svake sumnje donosi mnogo materijala, ona svojim mnogobrojnim dubletama, na pr. katòlik i kätolik (ali zašto samo: rimokatòlik), nëizvjestan i neizvjestan (tako i imenice: nëizvjesnòst i neizvjesnòst), pröbitačan i probitačan, nedòstojan i nëdostojan, nëizbježan i neizbježan, nëugodan i neugodan, nëuredan i neuredan, nësebičan i nesèbičan, nëodlučan i neodlučan, nëprestano i neprèstano, veličánstvo i veličánstvo, pòvečèrje i povèčèrje, bógatstvo i bogátstvo, jùnāštvo i junāštvo, načélo i náčelo, gòstionica i gostiónica (ali zašto samo: pržionica, pèrionica, kùpaonica, učionica, ràdionica), preràđevina i prerađevina, Bogoròdica i Bogòrodica, trbušina i trbušina, (ali zašto samo: jèzičina), siròmah, siròmaha i siròmāh, siromáha (ali zašto samo: siròmaštvo, siròmahov, kad bi prema siròmāh, siromáha moglo biti i siromáštvo, siromáhov), epòha i èpoha, omogućuje da se suzbije dosadašnja krutost u postavljanju akcenata, ona upućuje na pravi put u mnogim krupnim akcentološkim pitanjima, osobito u pogledu već gotovo zaboravljenog akcenta u imperfektu (gākāh, nabācivāh, dōzivāh, dozīdivāh i t. d.), no bojimo se, da će se njome, uz nužni oprez, moći čestito služiti samo oni, koji akcentologiju dobro poznaju i iz drugih priručnika. U svakom slučaju, to ona „naročita knjiga“, o kojoj smo govorili u početku ovoga članka, nije. Naša ortoepija još uvijek čeka svoga autora.

O VRIJEDNOSTI INFINITIVA I PREZENTA S VEZNIKOM DA

Dalibor Brozović

Iza nekih glagola, pridjeva i imenica može doći infinitiv ili prezent s *da* (želim *kazati* ili *da kažem*, dužan je *kazati* ili *da kaže*, običaj je *kazati* ili *da se kaže*). Ova je osobina našeg jezika dvojako zanimljiva: u prvom redu valja vidjeti, da li je značenje u oba slučaja isto, a zatim, da li oba oblika — jedan određen, drugi neodređen — imaju istu stilističku vrijednost. Ovo je pitanje s još jednog razloga važno — često se čuje, kako je infinitiv hrvatski, a prezent s *da* srpski oblik. Pojedini vrijedni lektori s obiju strana marljivo trijebe tobožnje »srbizme« i »kroatizme«, obično bez zlih namjera, no tako se širi jedno pogrešno shvaćanje.

Pogledajmo, što o tome misle filolozi, a onda ćemo vidjeti, kako je u dobrim suvremenih pisaca. Maretić (Gramatika, 1931, str. 550. i dalje)